

Cesta Grálu Evropou

Harrie Salman

Vedle oficiálních dějin křesťanství existují ještě jedny: dějiny autonomních křesťanských tradic, které nebyly závislé na římské církvi. Tyto tradice patří ke spodním proudům kulturních dějin. Jsou spojeny s hledáním Svatého Grálu, s katary, Božími přáteli, templáři, rosikruciany a s dalšími duchovními proudy na okraji oficiálního křesťanství. Od konce 12. století získává důležité postavení ve francouzské a německé literatuře téma hledání Svatého Grálu. V tomto století se objevují velká díla o Grálu od Chretieny z Troyes, Roberta z Boronu, Wolframa z Eschenbachu a Albrechta ze Scharfenbergu. Krátce po vynalezení knihtisku byl v roce 1477 vytištěn Parsifal Wolframa z Eschenbachu, ale s koncem středověku mizí také zájem o Grál. Trvalo potom až do r. 1879, kdy Richard Wagner svou operou Parsifal opět zviditelnil stopu Grálu v evropské kultuře. Historie Grálu začíná, když Josef z Arimatie přináší do Evropy kalich z Poslední večeře Páně. Tento kalich je zároveň miskou, do které byla zachycena Kristova krev, když probodli jeho bok kopím. Josef z Arimatie poskytl Kristovi svůj vlastní hrob, a tak byl spjat přímo s jeho mrtvým tělem a se silami zmrtvýchvstání. Podle legendy přinesl kalich do keltské jihozápadní Anglie, a to do Glastonbury. Zde byl motiv Grálu přijat do vyprávění o králi Artušovi a do proudu keltské spirituality. Druhý skrytý proud míří do jižní Francie. Legenda ho váže s Lazarem, který měl přijít do Marseille se svými sestrami Marií Magdalenou a Martou veden andělem. Spolu s Josefem z Arimatie a Nikodémem patřili k intimním Kristovým žákům. V jižní Francii a severním Španělsku se rozvíjí v následujících stoletích proud esoterního křesťanství, který se v devátém století spojuje s keltským proudem, jenž přichází ze západu. Pak proudí téma Grálu dále na východ. Cesta Grálu Evropou prochází různými duchovními krajinami a různými generacemi rytířů Grálu, jež známe pod jmény Titurel, Anfortas, Parsifal, Lohengrin a Král - kněz Jan. Každý z nich je spjat s určitým historickým obdobím.

Titurel

Albrecht ze Scharfenbergu vypráví ve své básni Mladší Titurel, jak se králi Titurisonovi a jeho ženě Elysabele Aragonské po té, co vykonali pouť ke Svatému hrobu do Jeruzaléma, narodí syn, kterého pojmenují Titurel. Ten se stává vládcem Španělska a staví si hrad v Galicii, na hoře Montsalvat. Nad touto horou se vznáší Grál, nesen anděly. Titurel se rozhodne pro Grál vystavět chrám, který je hotov až po třiceti letech. Je to chrám kruhového půdorysu se 72 (podle jiné verze s 22) apsidami a je celý vystavěn z drahých kamenů, jež si Grál sám vybral. Uprostřed stavby se nacházela miniatura velkého chrámu a v ní byl Grál umístěn. S Titurelem se nacházíme v době kulturního rozkvětu germánského národa Gótů. Jeho duchovní působení zahrnuje dobu mezi 4. a 8. stol., v níž táhnou Vizigóti z Balkánu na západ a na jihu Francie a ve Španělsku zakládají vizigótskou říši, která je r. 711 dobytá Araby. Lze vytušit, že jméno Titurel je odvozeno od germánského jména Diether, jež zpětně nacházíme ve jménech dvou gótských knížat, totiž vizigótského knížete Theodorika z 5. stol. a ostrogótského knížete Theodorika Velikého, který zemřel roku 526 v Ravenně v Itálii a objevuje se na konci "Písně o Niebelunzích" jako Dietrich z Bernu. Titurela si musíme představit jako osobnost, která v Galicii (severozápad Španělska), jižní Francii a v Pyrenejích založila náboženská společenství, hledající spojení s chrámem Grálu, který se vznášel v nadzemských duchovních sférách. Jedno takové bratrstvo Grálu pravděpodobně působilo na místě, kde jsou dnes ruiny

kláštera San Juan de la Peña, založeného koncem 8. stol. a ležícího v blízkosti města Jaca, jižně od Pyrenejí. Existuje tradice, která tento klášter váže s kalichem Poslední večeře Páně, jenž je opatrován v katedrále ve Valencii. Walter Johannes Stein o tom píše ve své knize "Deváté století". Druhé mysterijní místo můžeme snad lokalizovat na hradě katarů Montségur, na severních svazích Pyrenejí.

Anfortas

V 8. stol. gótská říše zaniká a duchovní elita franckého původu přebírá úkol dát mystériím Svatého Grálu místo v evropské kultuře. Proud Grálu prochází dnešní Francií do Alsaska, aby se cestou spojil s artušovským proudem. Vidíme nyní nemocného krále Anfortase s jeho bratrem Trevrecentem a sestrami Schoisianou, Repansou ze Schoye a Herzeleidou. Jsou to děti v mládí zemřelého rytíře Grálu Frimutela, syna Titurelova. S postavou Anfortase je spojena jistá tragika. Pro svou milostnou žádost onemocněl nevyléčitelnou ranou, když byl zasažen otráveným kopím do slabin. Může být uzdraven jen tehdy, pokud se najde někdo, kdo jeho osud rozuzlí správně položenou otázkou. Je těžké říci, která osobnost se skrývá za postavou Anfortase. Ale můžeme předpokládat, že ji lze nalézt v okruhu lidí spojených s Karlem Velikým a zastupujících esoterní křesťanství. K tomuto okruhu patřili například opat Waldo z kláštera Reichenau (na ostrově v Bodamském jezeře, u Kostnice), který byl zpovědníkem Karla Velikého, a Hugo z Toursu, významný rádce Karla Velikého. Walter Johannes Stein spatřuje v postavě poustevníka Trevrecenta, Anfortasova bratra, právě tohoto Huga z Toursu. Karel Veliký byl sám také spojen s proudem Grálu na svém dvoře, ale nakonec zvolil proud římský, což bylo vyjádřeno jeho korunovaci na císaře papežem roku 800. Tím ztratil grálský proud svůj vliv a musel dále působit skrytě. Nositelé tohoto proudu pocházeli ze zemí, které tvořily jádro francké říše, a proto si umíme představit, že v Alsasku, u Bodamského jezera, v Ardenách (jihovýchod Belgie a Lucembursko) a v oblasti Mosely existovaly malé spirituální kroužky, jimž klášter nebo hrad spojený s proudem Grálu sloužil jako mysterijní místo. Napadne nás při tom, že zvláště v těchto oblastech mělo keltské křesťanství, původem z Irska a Skotska, hluboké kořeny. Je to zásluha mnichů Kolumbána a Galléna, kteří zde pracovali spolu s mnoha dalšími. Musíme zde zmínit také svatou Otýlii, která založila koncem 7. stol. u Strassburgu klášter Odilienberg. Ten se stal centrem keltského křesťanství. Díky těmto okolnostem se keltské křesťanství stalo živnou půdou tradice Grálu, která se mohla rozvinout v době vlády Karla Velikého v oblasti, kde se prolínal francouzský a německý živel.

Parsifal

S Parsifalem, synem Herzeleidiným a Gamuretovým, přicházíme na nové území v jiné části střední Evropy, do Korutan, kde v 9. stol. osídlili švábsští a bavorští rytíři a kolonisté z jihu Německa oblasti, do té doby jen řídky obydlené Slovinci. Herzeleida je sestra nemocného Anfortase. Gamuret je rytíř, který opouští zemi svého otce Gandina, aby prožil dobrodružství ve světě islámu. Wolfram z Eschenbachu ve svém Parsifalovi naznačuje, že Gamuret pochází z blízkosti slovinského města Ptuj. W.J. Stein a Viktor Stracke ze Štýrského Hradce probádali tuto věc dále. Prvním poukazem je zmínka města Gandin (nyní Hajdina) a Ptuje a potoka, který Ptují protéká. Druhou indicií můžeme najít ve skutečnosti, že Gamuret měl nejprve na svém štítu jakožto erbovní symbol kotvu a později znamení pantera, které měl také jeho otec a které se stalo erbem Korutan a Štýrska. Parsifal byl vychován svou matkou Herzeleidou. Nechtěla, aby táhnul do světa jako jeho otec, ale přesto se to

stalo, když mladý Parsifal potkal rytíře, kteří mu vyprávěli o králi Artušovi. Parsifal jde za dobrodružstvím a nečekaně přichází do grálského hradu, kde je hostem nemocného krále Grálu, jímž je podle vyprávění vlastně jeho strýc Anfortas. Nezeptá se však na příčinu královny nemoci ani na to, co se kolem něho děje, a tak musí hrad zase opustit. Až o čtyři a půl roku později se mu podaří získat nové poznatky o grálském hradu a může Anfortase osvobodit. Parsifal se pak sám stává králem Grálu. Nejprve však musí zápasit se svým nevlastním bratrem Feirefisem, synem Gamureta a královny Belakany. Ve své knize Grál a Fénix považuje Dick Koelman za pravděpodobné, že Belakane žila v dnešním Jemenu a byla zasvěcena do kosmických mystérií Fénixa. Walter Johannes Stein se domnívá, že za postavou Parsifala se skrývá biskup Luitward z Vercelli, kancléř Německé říše, jenž přišel o život roku 900 v boji proti Maďarům a pocházel ze Švábska. Z tohoto germánského národa pocházejí také Hohenstaufové. Příslušníky této dynastie byli císař Friedrich Barbarossa a císař Friedrich II. (z 12. a 13. stol.). Hrad Grálu, kde Parsifal potkal svého strýce Anfortase, by mohl ležet v Alsasku, snad dokonce v blízkosti Arlesheimu u Basileje, jak se domnívá Werner Greub ve své knize Wolfram z Eschenbachu a skutečnost Grálu. Tím, že byl Parsifal přijat ke Kulatému stolu krále Artuše, mohl v Alsasku spirituální proud keltského západu konečně splynout s proudem Grálu z východu. Scény z Parsifala by neměly být brány jen doslovně. Existuje více vedlejších významů a mimo to zastupují Titurel, Anfortas a Parsifal různé stupně působení Grálu, které se projevily na různých místech Evropy. Objevení Grálu Parsifalem a položení otázky nemocnému králi Grálu představují jisté duchovní zážitky, které se dějí vnitřně a byly připraveny v okruhu lidí, spjatých s Grálem. Parsifalovy zážitky se odehrály v polovině 9. stol. a nejsou přímo spjaty s Anfortasovou dobou. A tak nejsou Lohengrin a král-kněz Jan doslovně syny Parsifalovými či Feirefisovými, nýbrž představují nový vývojový stupeň grálského proudu procházejícího Evropou (a také Asií a Afrikou).

Lohengrin

O Lohengrinovi vypráví Wolfram z Eschenbachu velmi málo. K tomuto tématu musíme číst jiná středověká vyprávění. V nich se mluví o rytíři, který připlul v loďce tažené labutí do města Antwerpy (v dnešní Belgii). Oženil se s Elsou z Brabantu, ale ta se ho nikdy nesměla zeptat na jeho původ. Když tak přesto učiní, musí od ní Lohengrin odejít. Walter Johannes Stein byl přesvědčen, že Lohengrin zastupoval duchovní impulsy, které přišly z Anglie a vedly k zakládání svobodných měst v Německé říši. Tato města byla ochranou proti loupeživým nájezdům Maďarů. A v nich se rozvíjely formy samosprávy občanů a centra hospodářské činnosti. Stein vidí v anglickém kancléři Turketulovi, který žil v desátém století a stal se opatem kláštera Crowland na anglickém východním pobřeží, labutího rytíře Lohengrina. Turketul podnikl mnoho cest na evropský kontinent a přispěl k utváření nové městské kultury.

Král-kněz Jan

V "Parsifalovi" se Wolfram z Eschenbachu zmiňuje, že Feirefis s sebou vzal Repansu ze Schoye, sestru Parsifalovy matky, do Indie, a že se z jejich manželství narodilo dítě Jan, které později vládlo Indii jako králkněz Jan. Ve středověku nebylo území Indie jednoznačně lokalizováno. Také Etiopie byla nazývána Indií a v kontextu Parsifala by to dobře odpovídalo. Ale i v Indii samé byla malá křesťanská společenství. Od r. 1145 přicházejí do Evropy první zprávy o králi- knězi Janovi, a to vedlo k přání najít jeho říši. Toto přání bylo o to silnější, že podle Wolframa z Eschenbachu přenesli strážci Grálu po Parsifalově smrti Grál do Janovy říše. To také

osvětluje cesty evropských vyslanců, jako byl např. Marco Polo, do neznámých křesťanských zemí Asie. I pozdější objevitelské cesty Portugalců musí být takto chápány jako pokus najít království krále-kněze Jana. Daleko v Asii byla všude křesťanská společenstva. Ve střední Asii, v Mongolsku a v Číně byly významné skupiny nestoriánských a manichejských křesťanů, kteří neměli žádné spojení se západními církvemi. Mongolské kmeny, jako Kerejtové a Najmané byli nestoriány. Turečtí Ujguři byli přechodně manichejci. Teprve v době Čingischána a jeho nástupců jsou tato křesťanská společenství na Hedvábné cestě odsouzena k zániku. Dříve než k tomu došlo, existovala velká středoasijská říše, založená Jejujem Dašim (1143 - 1187), kterou považuje ruský historik Lev Gumiljov za říši krále-kněze Jana. Tato říše zanikla na počátku 13. stol. expanzí Mongolů. Ale také blíže Evropě se objevovaly málo známé křesťanské říše, a to Arménie a Gruzie. V Gruzii panoval na počátku 12. stol. král David Obnovitel. Mnozí v něm vidí člena řádu templářů, jenž byl právě založen. Je pozoruhodné, že v Arménii a v Gruzii mají kostely zcela jinou architektonickou strukturu než na západě. Jsou to stavby křížového půdorysu s kupolemi. Jejich základní tvar je vidět ve starém gruzínském kostele z Bany (východní Turecko) a v rekonstrukci palácového kostela z Cwarthnoce u Jerevanu v Arménii. Zde máme před očima obraz Titurelova grálového chrámu! Tyto kostely byly postaveny v 7. stol., což je také doba Titurelova. Můžeme se domnívat, že arménští stavitelé, kteří pracovali v raném středověku v Ostrogótské říši v Itálii, přispěli k rozšíření kostelních staveb kruhového tvaru na západě. Tyto stavební formy opakují typ kostela Svatého Hrobu v Jeruzalémě, který má tvar kruhové rotundy s miniaturou kostela nad hrobem Krista pod kupolí.

Severoevropský Grál

Vedle grálského křesťanství na Kavkaze a grálského proudu vedoucího od Titurela přes Anfortase a Parsifala k Lohengrinovi a Králi - knězi Janovi, můžeme v Evropě poukázat ještě na třetí tradici Grálu, a to na tradici skandinávskou, která vede do Ruska. Tento proud by mohl mít původ v keltském obrazu magického kotlíku hojnosti, kotlíku Ceridwenově, který přinesl král Artuš z podsvětí a který ho učinil pánem přírodních sil a plodnosti. V severní Evropě bylo dříve zvykem dávat pocestným potraviny na kamennou lavičku při cestě a zakrýt je menšími kameny. Tuto potravu, jež se nazývala "ganganda greida", což znamená "putující chléb" mohl někdo v nouzi potřebovat. Ve Finsku se setkáváme v Kalevale s obrazem Grálu jako éterného mlýnu Sampo. Sampo mele vše, co lidé potřebují, a představuje současně bohatství životních sil přírody. Ve své knize Grál v Evropě poukazuje Gerhard von dem Borne také na to, že v životě ruského svatého Serafima ze Sarova, který žil v 19. století, hrála důležitou roli stavba mlýna pro mletí obilí. Vedle toho žije v Rusku představa, že Země se sama stala Grálem, když krev Krista tekla ze Kříže do vyprahlé Země. Rolník, který zemi obdělává, zároveň pracuje na proměně Země, a obilí, které vypěstuje, obsahuje životní síly, jež pocházejí od zmrtvýchvstalého Krista.

Co je to Grál

Tyto tři grálské tradice mají vnitřní spojitost. V kavkazské tradici byl Grálu vystavěn chrám. Snad zde sehrála svou roli také inspirace iránskými svatyněmi ohně ze Zarathustrova náboženství. Na jih od Kavkazu, v severozápadním Íránu leží taková svatyně, jmenuje se Takht-i-Sulejman a pochází z konce 6. stol. Tuto tradici stavění chrámu nalézáme zpětně ve vyprávění o chrámové stavbě Titurelově. Keltsko-severoevropská tradice souvisí s pěstováním a ozdravováním životních sil: s miskou hojnosti a Sampem. Zde vcházíme do sféry nemocného Anfortase, jehož životní síly

byly chaotizovány jeho žádostivostí a který zůstává při životě díky životodárným silám Grálu. Třetí tradice zahrnuje obě ostatní: po Titurelovi a Anfortasovi přichází Parsifal, jehož hledání Grálu je cestou, na níž rozvíjí určité ctnosti. Je to školení duše, sil astrálního těla. Každý, kdo šel touto cestou, byl pojmenován Parsifalem. U Anfortase jde o léčení éterného těla a u Titurela o stavbu chrámu fyzického těla. Tím však není proudění Grálu Evropou ještě u konce. Když byla v evropské kultuře tradice Grálu přijata, mohla být na jedné straně vytvořena nová společenství ze síly vyššího Já, a na druhé straně mohly proudit síly spirituálního křesťanství dále do Asie a Afriky, aby tam přijaly předkřesťanské kultury do vývojového proudu spirituálního křesťanství. To poslední je úkolem lidí zastupujících krále-kněze Jana. První úkol uvádí Lohengrin: založení nové městské kultury. Dnes má mít tato činnost pokračování v zakládání nových křesťanských společenství. Předobrazem budoucnosti je město Kitěž, ruské město kultury bratrství a lásky. V opeře Rimského-Korsakova Neviditelné město a dívka Fevronia je vytvořen hudební obraz tohoto města, odkud se může dostat pomoci každému, kdo ji potřebuje na své cestě za Grálem. Tento obraz je dále rozpracován v knize O Kitěži a ruských grálských legendách od Munina Nederlandera. V minulosti bylo spojení s duchovním chrámem Grálu, jenž se vznáší v éterném světě nad zemí, pěstováno zvláštními společenstvími. Všude v Evropě, od Španělska po slovanské země existovala takováto společenství: v klášteře San Juan de la Peña a na hradě Montségur na obou svazích Pyrenejí, v klášteřích a hradech v Ardenách (například v Bouillonu), v Alsasku a v německo-švýcarském pohraničí, na hradě Wildenberg v Odenwaldu, jižně od Frankfurtu (Wildenberg je překladem slova Montsalvat - hradu Titurelova), na hradě Trifelsu Friedricha Barbarossy, na hradech v Rakousku a Slovinsku a na hradě Karlštejně u Prahy. Kroužky lidí, kteří tato společenství tvořili, byly ve spojení se strážci Grálu, o nichž se zmiňuje Wolfram z Eschenbachu. Rudolf Steiner uvedl, že se zde jedná o zemřelé, kteří měli za svého života obzvláštní spojení s Grálem, a chtějí inspirovat vývoj kultury v jeho službách. Vedle takovýchto společenství jsou také výjimečně inspirovaní jedinci. Esoterní křesťanství má pro ně obraz labutího rytíře. To je někdo, kdo je inspirován vyšším, duchovním bytím, jak tomu bylo u labutího rytíře Lohengrina. V historii se vyskytlo víc takových postav. Můžeme připomenout českého knížete Václava z počátku 10. stol., německého císaře Friedricha Barbarossu z 12. stol., ruská knížata Andreje Bogoljubského a Jurije Vsevolodoviče (z 12. a 13. stol. - oba jsou spojeni s městem Kitěží), a Alexandra Něvského, který r. 1242 bránil Rusko proti útoku řádu německých rytířů. Všichni tito lidé byli ve službách esoterního křesťanství - Grál je jedním z jeho symbolů. Na jihu Evropy byl Grál chápán především jako kalich Poslední večeře Páně. Pro keltský Západ byl Grál miskou (slovo Grál pochází pravděpodobně z gradalis - stupňovitě - čímž je míněna miska, jež měla více vrstev). V německu byl Grál popisován jako kámen, který vyrazil archanděl Michael z Luciferovy koruny. V severní Evropě žil obraz Grálu jako putující chléb a jako mlýn. Rudolf Steiner nabízí ještě jiný obraz. Poukazuje na srpek Měsíce, jenž je někdy doplněn slabě svítící a většinou neviditelnou částí měsíčního kotouče. Je-li Sluncem přímo neozářená část měsíčního kotouče přesto viditelná, pak je to tím, že je Měsíc ozářen slunečním světlem odraženým Zemí. Měsíční srpek tak přijímá sluneční kotouč jako hostii - to je pro Rudolfa Steinera kosmický obraz Grálu. Stejným způsobem může být Grál prožit jako čistá lidská duše přijímající Ducha, jako lidská pospolitost (obraz města Kitěže), v níž mohou žít zesnulí služebníci Grálu, protože se lidé s jejich inspiracemi spojují, nebo jako samotná Země, která přijímá do sebe Krista, a tím se stává Kristovou planetou.